

УПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ МИТНОЇ ЕТИКИ ТА ДОБРОЧЕСНОСТІ ЯК ОДИН З ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В МИТНІЙ СФЕРІ

Співак І. В.,

старший викладач кафедри господарського

та адміністративного права

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Стаття присвячена аналізу антикорупційної політики держави в митній сфері та дослідженню національних та міжнародних правових актів, зокрема прийнятого Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй Кодексу поведінки посадових осіб органів з підтримки правопорядку від 1979 року, Лімської декларації від 11 вересня 1997 року, Декларації Ради з митного співробітництва щодо належного управління та боротьби з корупцією на митниці від 2003 року, професійних стандартів PICARD Всесвітньої митної організації від 2009 року, законотворчої діяльності європейських держав, а саме Модельного кодексу поведінки державних службовців європейських країн, Митних прототипів Європейського Союзу від 2007 року, Кодексу етики для співробітників податкових і митних органів Словаччини від 2016 року, Кодексу поведінки для співробітників податкової і митної адміністрації Португалії та деяких інших, а також Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року, Кодексу поведінки працівників, до функціональних обов'язків яких належить здійснення управління кордонами від 15 квітня 2016 року та інших нормативно-правових актів. Визнано необхідність щодо вивчення та використання практики боротьби з корупцією в різноманітних її проявах в митній сфері. Оскільки корупція призводить до деформації державних інститутів, то стратегічною метою запобігання корупції в митних органах визначено захист економічних, митних інтересів держави, суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, громадян, суспільства в цілому. Тому під час розробки національної програми боротьби з корупцією на митниці мають бути враховані конкретні фактори, визначені в нашому науковому дослідженні. Зроблено висновок щодо нагальної потреби в реалізації ефективної антикорупційної політики в митній сфері шляхом реформування управління митними органами, розроблення чітких стандартів митної етики та доброчесності, а також прийняття відповідного Кодексу (як це вже зроблено в багатьох державах – членах Європейського Союзу).

Ключові слова: корупція, антикорупційна політика, протидія корупції, митні органи Державної фіскальної служби України, митна етика.

Постановка проблеми. Хабарництво і корупція, що посідають чільне місце серед глобальних загроз сучасності, стають також на заваді інституціональним змінам в Україні. Посилення національної (в тому числі митної) безпеки та зростання економічного потенціалу держави не можуть бути досягнуті за умов високого рівня корупції. Корупційні прояви у митній сфері завдають значної шкоди не лише державному бюджету, але й іміджу України на міжнародній арені. Ратифікувавши Угоду про асоціацію України з Європейським Союзом, Україна (як Сторона) зобов'язалась (відповідно до ст.3) забезпечити верховенство права та належне урядування, а також виконувати положення Конвенції ООН проти корупції 2003р. (ст. 22). Отже, в умовах євроінтеграції нагальною потребою стає реформування системи запобігання та протидії корупції, розробка та реалізація заходів, спрямованих на подолання негативних проявів корупції в митній сфері, а також розробка стандартів митної етики і доброчесності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам запобігання та протидії корупції в митній сфері та питанням митної етики і доброчесності присвячені праці вітчизняних та зарубіжних науковців С.В. Ківалова, Є.В. Додіна, І.Г. Бережнюка, М.І. Мельника, О.О. Дудорова, Ю.П. Грамаєва, Г.І. Богуш, В.А. Тимошенко, Д.О. Олійник та іншими, але вбачається, що рівень розробленості є недостатнім.

Метою статті є дослідження правового регулювання етичних засад виконання службових обов'язків посадовцями, які перебувають на державній службі (в тому числі в митних адміністраціях) міжнародними нормативно-правовими актами з питань професійної діяльності службовців, а також законодавства країн – членів ЄС задля впровадження стандартів митної етики та доброчесності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Розроблені на основі Декларації Тисячоліття Цілі сталоного розвитку визначили пріоритетом сприяння верховенству права як на національному, так і міжнародному рівнях; до 2030 р. значне скорочення масштабів корупції і хабарництва в усіх її формах [1].

Як слушно зазначає О.О. Кравчук, подальша еволюція правових систем і юридичної науки має і буде здійснюватись з урахуванням положень сталоного розвитку як на міжнародному, так і на національному рівнях. При цьому лише комплексне впровадження (стосується практично всіх галузей права) правових засобів запобігання глобальним загрозам може забезпечити сталий розвиток громад, суспільства, держав [2, с. 44–45].

Конвенцією ООН проти корупції 2003 р. (ст. 5) передбачено, що держави-учасниці зобов'язані формувати і реалізовувати ефективну політику проти корупції з метою забезпечення належного управління державним майном, чесності та непідкупності, прозорості та відповідальності, участі суспільства в запобіганні корупції [3].

Незважаючи на те, що в 2018 р. за оцінкою антикорупційної неурядової організації Transparency International (TI) Україна посіла 120 місце (серед 180 країн) у рейтингу сприйняття корупції населенням [4], в Антикорупційній політиці держави та стратегії реалізації [5] не приділено уваги протидії корупції у митній сфері.

Таке негативне соціальне явище, як корупція, з'являється, напевно, одночасно з появою держави та формуванням державного апарату. Принаймні вже у II столітті нашої ери (за часів давньоримського письменника, автора твору «Аттичні ночі» Авла Геллія та філософа-платоніка Луція Апулея, автора відомого роману «Метаморфози») були у вжитку терміни “*corruptio*” та “*corruptere*”. Хоча і в наш час метою корупційних дій вважають порушення нормального порядку судового процесу або порядку управління суспільними справами [6, с. 5].

У Римському праві термін “*corruptere*” означав «фальсифікувати покази в суді за гроші» або «підкуп судді (претора)» [7].

Слово «корупція» походить від латинського слова “*corruptio*”, що означає підкуп [8, с. 350].

М.І. Мельник зазначає, що корупція є не лише соціальним, а й психологічним та моральним явищем, оскільки вона не існує поза людьми, їх поведінкою та діяльністю [9, с. 390].

На думку Є.В. Курінного, корупцію слід розглядати не тільки як прояв негативної поведінки конкретного чиновника, а як аморальність частини суспільства і держави, рівень якої своєю чергою визначається ступенем занепаду моралі та права [10, с. 73].

Організація Transparency International визначає корупцію як зловживання наданими повноваженнями для отримання особистої вигоди.

Пришвидшення темпу процесів глобалізації призвели до того, що корупція знаходить свій прояв не тільки на теренах окремих держав, а й виходить на міжнародний рівень. З огляду на це важливим є ознайомлення з визначенням поняття «корупція» у міжнародно-правових актах, які є основою для національного законодавства.

У прийнятому в 1979 р. Генеральною Асамблеєю ООН Кодексі поведінки посадових осіб органів з підтримання правопорядку зазначено, що державам надається право самостійно визначати поняття «корупція», а в загальному сенсі корупція – це вживання або невживання дій під час виконання обов'язків або у зв'язку з цими обов'язками з метою отримання подарунків, що приймаються або вимагаються, обіцянок або обіцянок стимулювання кожного разу, коли має місце таке дія або бездіяльність [11, с. 5–12].

Законом України від 2014 р. «Про запобігання корупції» (ст.1) корупцію визначено як використання особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки / пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [12].

Справжня роль корупції полягає в тому, що вона призводить до деформації державних інститутів, роз'їдаючи як іржа основи суспільства та держави [13, с. 12–13].

Оскільки реалізація митними органами та їхніми посадовими особами своїх повноважень має владний характер і може мати безпосереднє відношення до прав, законних інтересів та обов'язків осіб, то вона має здійснюватись за умов точного, суворого дотримання приписів чинних нормативно-правових актів. Отже, митні органи мають діяти згідно з принципом: *Legalitas regnorum fundamentum* – законність є основою держави.

Стратегічною метою запобігання корупції в митних органах є захист інтересів держави, суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та громадян, а, отже, необхідним є забезпечення високого рівня законності, доброчесності та мінімізація проявів корупції в митній сфері.

Проаналізувавши прояви корупції в митній сфері, французька дослідниця Ірена Орс визначила такі види корупції: 1) «рутинна, поточна», коли суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності дають хабарі за одержання «нормальних» послуг або прискорення послуг у процесі здійснення митних процедур; 2) «шахрайська», коли суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності або його агент стимулює митника «заплющити очі» або безпосередньо допомогти у зменшенні розміру мита, неправомірного звільнення від сплати податків; 3) «кримінальна», коли «кримінальні елементи» (в тому числі організована злочинність) дають хабарі за проведення абсолютно незаконних (надприбуткових) операцій із забороненими до переміщення через митний кордон товарами, наркотиками тощо [14].

З огляду на те, що основними завданнями митних адміністрацій будь-якої держави є створення сприятливих умов для полегшення торгівлі, транзиту, забезпечення справляння митних платежів, здійснення заходів щодо недопущення переміщення через митний кордон товарів, що не відповідають вимогам якості та безпеки, або щодо яких встановлено заборону чи обмеження стосовно переміщення, І.Г. Бережнюк дійшов висновку стосовно того, що саме відсутність чесності в митних адміністраціях стає на перешкоді збільшення товарообігу та інвестицій, руйнує довіру суспільства до уряду, влади взагалі. Наприкінці 80-х минулого століття питання чесності було внесено Всесвітньою митною організацією до порядку денного, результатом чого стало прийняття програми чесності на митницях (Арушська декларація). Специфічні положення цієї програми мали на меті підвищення ефективності митних адміністрацій та зниження або запобігання корупції [15, с. 237].

Розроблені Всесвітньою митною організацією стандарти професійної етики та принципи ефективного управління персоналом було закріплено в Декларації Ради з митного співробітництва, належного управління та боротьби з корупцією на митниці (Оновлена Декларація Аруша, 2003 р.). В Декларації зазначається, що в процесі розробки національних програм боротьби з корупцією у митних органах необхідно враховувати такі фактори: 1) відданість справі та лідерство керівників митниць; 2) уніфіковане законодавство з питань митної справи; 3) прозорість і передбачуваність відносин з митницями; 4) автоматизація або комп'ютеризація митних адміністрацій; 5) перевірки і службові розслідування фактів корупції; 6) реформування та модернізація; 7) прийняття Кодексу поведінки для персоналу митних адміністрацій; 8) висока мораль і культура («честь мундира»); 9) ефективне управління людськими ресурсами; 10) налагодження партнерських відносин з підприємцями та бізнес-спільнотами [16].

Лімською декларацією 1997 р. (прийнята VIII міжнародною конференцією по боротьбі з корупцією) визначено, що оскільки корупція підриває демократію і верховенство права, що є основою будь-якого цивілізованого суспільства, то боротьба з корупцією є суттєво важливою для формування коаліції між урядом, громадянським суспільством і приватним сектором. А, отже, держави повинні вдосконалювати антикорупційне законодавство відповідно до власних конституцій та міжнародно-правових актів щодо прав людини [17].

Відповідно до рекомендацій Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) система доброчесності містить певні цінності, принципи та механізми стимулювання й забезпечення доброчесності та запобігання корупції в роботі державних службовців та управління державними органами. Структурними елементами системи доброчесності є цінності, чіткі правила та моніторинг їх дотримання, інструменти контролю й примусу, принципи добору персоналу та просування його по службі [18, с. 40–42].

З огляду на досвід європейських країн вбачається, що впровадження та закріплення на законодавчому рівні правил етичної поведінки, принципів доброчесності державних службовців має важливе значення для підвищення авторитету державної служби, покращення репутації державних службовців з одночасним встановленням більш жорстких вимог щодо їхньої діяльності.

Базуючись на професійних стандартах PICARD [19], Т.В. Коржинська розглядає етику посадових осіб митних органів як певні обов'язкові вимоги щодо професійної діяльності менеджерів митної служби [20].

Правила етичної поведінки для державних службовців, не даючи визначення поняття «доброчесність», закріплюють її ознаки: спрямованість дій на захист публічних інтересів; забезпечення пріоритету загального блага громадян над особистими, приватними або корпоративними інтересами; неприпустимість використання державного майна в особистих цілях; недопущення надання будь-яких переваг і виявлення прихильності до окремих фізичних та юридичних осіб [21].

Модельним кодексом поведінки державних службовців європейських країн, що є додатком до Рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи (ст.9), зазначається, що державний службовець

зобов'язаний завжди поводитись таким чином, щоб була забезпечена віра громадськості у чесність, безсторонність та ефективність публічної влади [22].

Професійна доброчесність митників передбачає належне виконання покладених на них посадових обов'язків, дотримання норм чинного законодавства та стандартів професійної етики в процесі застосування у своїй діяльності норм законодавства з питань державної митної справи, а також недопущення використання своєї посади, службового становища для отримання неправомірної вигоди як для себе, так і на користь інших осіб.

Формування культури доброчесності та негативного ставлення до корупції є важливими чинниками мінімізації проявів корупції.

Окреслена Арушською декларацією ідея стосовно затвердження кодексу поведінки митників знайшла підтримку у країнах Європейського Союзу. Так, з 01 січня 2016 р. набув чинності Кодекс етики для співробітників податкових і митних органів Словаччини, яким запроваджуються високі стандарти щодо обробки інформації, неупередженості та довіри до клієнтів, а також відповідальність державних службовців перед платниками податків, акцизів та митних платежів; декларантами, державними органами, громадськістю [23].

Основні принципи, на яких базується державна служба в митних органах Португалії, визначені Кодексом поведінки для співробітників податкової і митної адміністрації: законність; повага до охоронюваних законом інтересів громадян; суворі ієрархія у підпорядкуванні керівникам або вищестоящим органам; неупередженість до будь-яких осіб під час здійснення своїх повноважень; рівність всіх осіб, незалежно від їхнього походження, статі, раси, політичних або ідеологічних переконань, освіти, економічного становища або соціального статусу; повага та старанність; дотримання високих стандартів обслуговування; компетентність, ефективність та об'єктивність. Кодексом важлива увага приділяється також захисту інформації та персональних даних, що були отримані в процесі здійснення митних процедур, а також збереженню професійної таємниці (щодо програмного забезпечення, баз даних тощо) [24].

Нагальна потреба у приведенні національного законодавства, в тому числі з питань державної митної справи, до міжнародних стандартів (зокрема стандартів ЄС) у зв'язку з проголошенням Україною стратегічного курсу на вступ до Європейського Союзу підтверджується прийняттям Кабінетом Міністрів України постанови від 15 жовтня 2004 р. № 1365 «Деякі питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [25].

Основні положення стосовно доброчесності державних службовців, особливих вимог щодо дотримання в процесі діяльності відповідної етики, а також щодо відповідальності за порушення етичних норм закріплені в Законі України «Про державну службу», Законі України «Про запобігання корупції», а також наказі Нацдержслужби України від 05 серпня 2016 р. № 158 «Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування». Деталізують загальні вимоги щодо етики поведінки посадових осіб митних органів Митний кодекс України [26], Кодекс поведінки працівників, до функціональних обов'язків яких належить здійснення управління кордонами [27] (в тій частині, що стосується митних органів), а також Правила етичної поведінки та запобігання корупції в органах Державної фіскальної служби України (ДФС) [28]. Зазначеними Правилами визначені такі стандарти поведінки працівників: добросовісне, чесне та професійне виконання своїх службових обов'язків; дотримання загальноприйнятих норм моралі та поведінки, співробітники мають бути взірцем добропорядності, вихованості та культури; неупередженість в діяльності, а також ненадання переваг будь-якій фізичній, юридичній особі або політичним організаціям; забезпечення захисту та збереження державного майна, а також майна третіх осіб, право розпорядження яким отримано завдяки виконанню службових обов'язків, невикористання його всупереч інтересам служби або не за призначенням; дотримання законодавчих та інших нормативно-правових актів, які забезпечують рівні можливості для всіх громадян України; чітке відокремлення приватних та службових інтересів.

Затвердження Правил етичної поведінки та запобігання корупції в органах ДФС, що визначають чіткі та зрозумілі етичні норми, є важливим кроком на шляху реалізації антикорупційної політики держави. В той же час Всесвітньою митною організацією рекомендовано прийняття Кодексу етичної поведінки як нормативно-правового акту, що має найвищу юридичну силу.

Крім того, Правила етичної поведінки та запобігання корупції в органах ДФС не повністю узгоджуються з вимогами щодо прийняття на державну службу, порядку її проходження, що були вже чинними на час затвердження Правил. Так, ст.8 Правил етичної поведінки та запобігання корупції в органах ДФС вимагає від керівників всіх рівнів здійснювати добір підпорядкованих працівників, об'єктивно враховуючи їхні моральні, професійні та ділові якості, заохочувати творчу ініціативу працівників. Але набір персоналу митниць здійснюється на тих самих умовах конкурсу, що передбачені для вступу на державну службу в будь-які державні органи.

Отже, під час прийому на службу в митні органи не враховуються критерії, за якими міжнародні експерти оцінюють якість персоналу митниць: 1) стійкість до стресів; 2) готовність до швидкого прийняття ефективних рішень; 3) володіння (крім англійської) ще мовами суміжних держав; 4) володіння навичками з надання екстреної медичної допомоги; 5) підвищені вимоги щодо фізичної підготовки; 6) наявність специфічних знань та навичок. Вбачається, що зниження рівня вимог щодо майбутніх митників не може не позначитись негативно як на якості конкретного службовця, так і на функціонуванні митниці в цілому.

Крім того, положення Правил етичної поведінки стосовно просування сумлінного працівника по службі (як одного із видів стимулювання) дещо суперечить чинному порядку призначення державних службовців на більш високі посади за результатами відповідного конкурсу.

Амбітні плани України щодо членства в Європейському Союзі та ратифікація Угоди про асоціацію з ЄС [29] накладають на нашу державу обов'язки щодо відповідності Копенгагенським критеріям (як і всі інші держави – члени Європейського Союзу). З огляду на це визначальним є наголошення в Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» на тому, що реформування національної безпеки значною мірою залежить від вдосконалення кадрової політики (зокрема, не тільки підвищення професіоналізму, але й відповідні особистісні якості людини [30].

Крім того, Україна як кандидат на вступ до Європейського Союзу зобов'язалась імплементувати Митні прототипи ЄС “Customs Blueprints” [31] та привести законодавство у відповідність до стандартів ЄС, зокрема стандарту «митна етика». Зазначений стандарт має на меті забезпечення дотримання принципу верховенства права, а також справедливого, неупередженого, добросовісного та професійного виконання митниками своїх обов'язків.

З огляду на зазначене вбачається, що формування добросовісності у посадових осіб, а також належний контроль за дотриманням митної етики є пріоритетними напрямками діяльності митних адміністрацій Європейського Союзу.

Висновки. Активне співробітництво України з Європейським Союзом з питань реалізації зони вільної торгівлі вимагає підвищення рівня захисту національних інтересів України. Амбітні ж плани України щодо членства в Європейському Союзі викликають нагальну потребу в реалізації ефективної антикорупційної політики в митній сфері шляхом реформування управління митними органами, розроблення чітких стандартів митної етики та добросовісності, а також прийняття відповідного Кодексу (як в державах – членах ЄС).

Ефективна антикорупційна політика, впровадження стандартів добросовісності в діяльність митних органів сприятимуть зниженню рівня корупції в Україні.

Spivak I. Introduction of customs ethics and integrity standards as one of the main directions of development of anticorruption policy of the state in the customs sphere

The article is devoted to the analysis of anticorruption policy of the state in the customs sphere and the study of national and international legal acts. The United Nations General Assembly adopted the Code of Conduct for Officials of the Law Enforcement Agencies of 1979, the Lima Declaration of 11 September 1997, the Declaration of the Customs Co-operation Council on Good Governance and Anti-Corruption at Customs since 2003, the PICARD Professional Standards adopted by the General Assembly of the United Nations World Customs Organization from 2009, lawmaking activity of European states, The Law of Ukraine “On Prevention of Corruption” of October 14, 2014, the Code of Conduct of Employees, whose functional responsibilities include border management of April 15, 2016, and other normative legal acts are also considered.

The necessity to study and use the practice of combating corruption in its various manifestations in the customs sphere was recognized. As corruption leads to the deformation of state institutions, the strategic goal of preventing corruption in the customs authorities is to protect the economic, customs interests of the state, foreign economic actors, citizens, society as a whole. Therefore, when developing a national anti-corruption program at customs, the specific factors identified in this research study should be taken into account.

Conclusion is made on the urgent need for the implementation of effective anti-corruption policy in the customs sector through the reformation of customs authorities' management, the development of clear customs ethics and integrity standards, and the adoption of the relevant Code (as has already been done in many member states of the European Union).

Key words: corruption, anti-corrupt practices politics, counteraction to the corruption, customs authorities the State Fiscal Service of Ukraine, customs Ethics.

Література:

1. Resolution 70/1 adopted by the General Assembly on 25 September 2015. United Nations Millennium Declaration. *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf (Last accessed: 23.06.2019).
2. Кравчук О. Право як інструмент забезпечення сталого розвитку. *Актуальні питання реформування правової системи*: зб. матеріалів XIV міжнародної науково-практичної конференції, 16–17 червня 2017 р. Луцьк : Вежа Друк, 2017. С. 44–45.
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: ратиф. Законом України № 251-V від 18 жовтня 2006 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 49.
4. Індекс сприйняття корупції – 2018: *Новини і політика*: веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org> (дата звернення: 23.06. 2019).
5. Про засади державної антикорупційної політики (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки від 2014 р.: Закон України від 14 жовтня 2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. № 46. Ст. 2047.
6. Пиджаков А.Ю. Коррупция в таможенных органах – угроза национальной безопасности России. *Ученые записки Санкт-Петербургского им. В. В. Бобкова филиала РТА*. 2009. № 2. С. 5–16.
7. Богущ Г.И. Коррупция и международное сотрудничество в борьбе с ней : дисс. ... канд. юр. н. Москва. 2004. URL: <http://www.crime/vl.ru/index.php?p=1&c=1&pb=1> (дата звернення: 23.06.2019).
8. Сучасний словник іншомовних слів / уклад. Нечволод Л. І. Харків : Торксінг плюс. 2008. 768 с.
9. Тютюгін В.І., Косінова К.С. Поняття та ознаки корупційних злочинів. *Вісник Асоціації кримінального права України*. Харків. 2015. № 1(4). С. 388–396.
10. Курінний Є.В. Окремі питання вдосконалення правового інструментарію запобігання корупції. *Вісник Академії митної служби України*: серія «Право». 2014. № 2. С. 70–75.
11. Міжнародно-правові акти та законодавство окремих країн про корупцію / Упоряд. Камлик М.І. та ін. Київ : Школяр, 1999. 480 с.
12. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056
13. Сухонос В.В. Правові заходи протидії корупції в Україні в сучасних умовах: науково-теоретичні аспекти : Монографія. Суми : Університетська книга, 2015. 74 с.
14. Hors Irine. "Fighting corruption in customs administration: what can we learn from recent experiences? OECD Development Centre Working Paper No 175 (Formerly technical Paper No 175). URL: <http://etico.iiep.unesco.org/en/resource/fighting-corruption-customs-administration-what-can-we-learn-recent-experiences> (Last accessed: 23.06.2019).
15. Бережнюк І.Г. Розвиток системи митного регулювання України в умовах розширення міжнародного співробітництва : дис. ... д-ра ек. наук. Київ, 2010. 449 с.
16. Декларация Совета по таможенному сотрудничеству по надлежащему управлению и борьбе с коррупцией на таможене (обновленная декларация Аруша, 2003г.). URL: www.Wcoomd.org/-/media/wco/public//ru/pdf/topics/integrity/instruments-and-tools/revised-arusha_declaration_rus.pdf?la=en (дата звернення: 23.06.2019).
17. Лімська декларація від 11 вересня 1997 р. URL: <https://zfkon.rada.gov.ua/laws/show/998-090> (дата звернення: 23.06. 2019).
18. Лагодієнко О. Аналіз міжнародних стандартів щодо регулювання професійної етики держслужбовців. *Часопис Парламент*. 2017. № 4. С. 37–49.
19. Профессиональные стандарты PICARD Всемирной таможенной организации / Всемирная таможенная организация, 2009. URL: <http://www.Wcoomd.org/en/topics/capacity-building/activitiesandprogrammes/-/media/51FABA349EF2470CBFFF1B34CF4D7103.ashx> (дата звернення: 23.06.2019).
20. Коржинська Т. Професійна діяльність митників: вимоги сучасності. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: «Педагогіка». 2016. Вип. 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2016_3_10 (дата звернення: 23.06. 2019).
21. Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування: затв. наказом Нац. агентства України з питань державної служби від 05 серпня 2016 р. № 158. URL: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16 (дата звернення: 23.06. 2019).
22. Рекомендація R (2000) 10 Комітету міністрів державам-членам Ради Європи щодо кодексів поведінки державних службовців від 11.05.2000. URL: http://www.dridu.dp.ua/cpk/Lib/7_Zapobigannya%20protidyia%20proyavam%20korup//Legislaegislation/Legislature/Rekomend_proved_DS.pdf (дата звернення: 23.06. 2019).

23. Фінансові служби Словаччини. URL: <http://www.financnasprava.sk/financnasprava/organy-financne-u-spravu> (дата звернення: 23.06. 2019).
24. Податково-митне управління Міністерства фінансів Португалії. URL: <http://info.portaldasfinancas.gov.pt/pt/dgci/> (дата звернення: 23.06. 2019).
25. Деякі питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: постановою Кабінету Міністрів України від 15 жовтня 2004 р. № 1365. *Офіційний вісник України*. 2004. № 42. Ст. 2763
26. Митний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 2 січня 2019р.: (офіц. текст). Київ : Паливода А.В., 2019. 444 с.
27. Про затвердження Кодексу поведінки працівників, до функціональних обов'язків яких належить здійснення управління кордонами: наказ МВС України, МЗС України, Мінфіну України, Держприкордонслужби, ГУ Держслужби України від 05 липня 2011 р., № 330/151/809/434/146. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0922-11> (дата звернення: 23.06. 2019).
28. Про затвердження Правил етичної поведінки та запобігання корупції в органах ДФС: наказ ДФС від 01 грудня 2016 р., № 979. URL: <http://sfs.gov.ua/baneryi/protidiya-koruptsii/antikoruptsiyna-programa-dfs/291898.html> (дата звернення: 23.06. 2019).
29. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована Законом № 1678-VII від 16 вересня 2014 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page (дата звернення: 23.06. 2019).
30. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення: 23.06. 2019).
31. Customs Blueprints. Pathways to modern customs. *European Commission*. Luxemburg: Office for Official of the European communities. 2007. 89 p.